

відповідних композиційних розділів засновується на темах-образах, на їхніх зв'язках і розвиткові» [9, с. 197]. Набуття досвіду сприймання та інтерпретації логіки твору є узагальненням – драматургічним аналізом, за рахунок чого відбувається формування образно-драматургічних уявлень у студентів-музикантів педагогічного профілю в процесі музично-аналітичної діяльності.

Висновки. На підставі викладеного, можна зробити висновок про динамічний характер формування образно-драматургічних уявлень у студентів-музикантів педагогічного профілю в процесі музично-аналітичної діяльності. Представлені рівні аналітичної діяльності студентів, на яких відбувається формування їх образно-драматургічних уявлень, підтверджують дієвість аналітичної роботи студентів у процесі розвитку образно-художнього мислення та засвоєння творів музичного мистецтва.

Подальшого дослідження потребує поглиблення аналізу інтонаційних значень музичної мови та способів її усвідомлення та сприйняття.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гринчук І. Проблеми музичного мислення: теорія і методика розвитку. Діалектика музичного логосу й ейдосу / Ірина Гринчук, Олена Бурська. – Тернопіль: Видавництво «Підручники і посібники», 2008. – 222 с.
2. Історія української музики. Том 2 / Ред. колегія тому: Т. П. Булат та ін. – К.: Наукова думка, 1989. – 461 с.

3. Каган М. Музыка в мире искусств. – Санкт-Петербург: Изд-во «Ut», 1996. – 232 с.

4. Квітка К. В. Фольклористична спадщина Миколи Лисенка // К. В. Квітка. Вибрані статті. – К.: Муз. Україна, 1986. – Ч.2. – 41 с.

5. Корній Лідія. Історія української музики / Лідія Корній. – Частина друга. – Київ-Харків-Нью-Йорк: Видавництво М.П. Коць, 1998. – 386 с.

6. Корній Лідія. Історія української музики / Лідія Корній. – Частина перша. – Київ-Харків-Нью-Йорк: Видавництво: М. П. Коць, 1996. – 314 с.

7. Радкіна Валентина. Аналіз художнього твору як засіб професійної підготовки майбутніх учителів / Валентина Радкіна // Гуманітарний вісник Держ. вищого навч. закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Випуск 8. – Тернопіль: Астон, 2006. – С. 163–169.

8. Холопова В. Н. Музыка как вид искусства. Часть первая. Музыкальное произведение как феномен / В. Н. Холопова. – М., 1990. – 138 с.

9. Шип Сергій. Музична форма від звуку до стилю: навч. пос. / Сергій Шип. – К.: «Заповіт», 1998. – 367 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Лю Кешуан – аспірантка Державного навчального закладу Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: історія, теорія та методика музичного навчання; світові тенденції розвитку виконавської та педагогічної майстерності майбутніх викладачів; розвиток аналітичного мислення музиканта-педагога.

УДК 373.3.018.53:271.2-423.77

ДІАГНОСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНОСТІ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ХОРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НЕДІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Ольга МАЙБА (Київ)

Постановка проблеми. Гостра потреба у формуванні християнських православних цінностей нового покоління зумовила необхідність удосконалення технологій виховання духовної музичної культури. Безумовним є вплив останньої на формування світогляду особистості, її духовності, гуманістичних цінностей, музично-художніх ідеалів. У наш час безпосередній вплив на юне покоління має таке явище культури, як соціо-музичне тло [3, с. 74]. На жаль, в безмежному музичному потоці, адресованому масовому слухачеві, переважно лунає розважальна музика, часто досить примітивна і розрахована

на певне коло споживчих інтересів. Така музика не має позитивного виховного впливу.

Безумовно, мета вокально-хорового виховання як у загальноосвітніх школах, так і в недільних школах – протистояти, наскільки це можливо, «дешевій низькосортності (іноді і вульгарності)» в музичному мистецтві [3, с.75]. І у вирішенні цієї проблеми саме православна духовна музика, на наш погляд, могла б бути «протилежним полюсом», вогнищем, оплотом високою національної культури. Чудовий російський педагог К. Д. Ушинський так описував виховну роль церковної музики: «обряди нашої православної церкви (в т.ч. і

богослужбовий спів) мають велике виховання вже й тому, що вони самі собою, без посередніх пояснень, обіймають дитячу душу святим релігійним почуттям, налаштовують її на піднесений, урочистий лад» [5]. Ці обряди допомагають виконати основне завдання виховання (за К. Д. Ушинським) – даючи поживу душевній діяльності, посилювати її до переваги над тілесними прагненнями. Вони привчають душу дитини знаходити інтерес і засоби до діяльності у сфері духовній, яка єдина може забезпечити щастя вихованця, тобто – головну мету виховання. Про те, що спів священних піснеспівів, при належній увазі співаків і слухачів, благотворно діє і сам по собі, писав і святий Іоанн Златоуст: «де пісні духовні, туди сходить благодать Духа і освячує уста і душу...навіть, якщо б ти не розумів сили слів, привчай уста хоч би вимовляти їх, і язик освячується цими словами, якщо вони вимовляються з почуттям» [2, с. 23].

Однак духовна музика, – це не тільки молитва до Бога, це і звернення до самого себе, до усвідомлення і осмислення своїх вчинків. Поряд зі здатністю відчувати красу світу церковне мистецтво формує у дитини прагнення до краси і гармонії у своєму житті, у своїх поглядах, вчинках, ставленні до навколишнього світу. Адже духовна музика – це роздум, філософія, а точніше, богослов'я у звуках [1, с. 231–232].

Проблема формування християнських православних цінностей молодших школярів є складною та багатогранною і посідає винятково важливе місце в теорії та практиці сучасної освіти. Саме тому ця тема є перспективною і потребує подальших спеціальних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз робіт у галузі музичної педагогіки свідчить про наявність наукового підґрунтя для вирішення проблеми формування християнських православних цінностей дітей молодшого шкільного віку в процесі хорової діяльності. Розроблено соціокультурні аспекти філософії формування нового покоління фахівців (В. Андрущенко, Ю. П. Богущкий, Ж. В. Безвершук, В. Бех, В. В. Медушевський, Л. М. Новохатько, І. Зязюн, В. Кремін, та ін.). До дидактичних та методичних питань навчання церковного співу звертались педагогічно-методисти (В. Архангельський, О. Карасьов, С. Миропольський, Н. Брянський, А. Сосновський, М. Дилецький, В. Мартинов, І. Гарднер, М. Лоський, П. Флоренський, Н. Успенський, Н. Нікольський та ін.). До православної духовно-хорової музики були залучені видатні українські композитори вокально-хорового мистецтва (Д. Бортнянський, М. Березовський, М. Лисенко та його послідовники М. Аркас,

І. Нижанківський, К. Стеценко, Я. Степовий, М. Леонтович та ін. Духовна хорова музика знаходить яскраве віддзеркалення у творчості сучасних українських композиторів (Д. Болгарський, Г. Гаврилець, Л. Дичко, І. Сахно, Б. Фільц та ін.). Питання теорії та методики виконання вокально-хорового церковного співу висвітлюють у своїх працях сучасні науковці (Д. Болгарський, І. Сахно, Б. Кутузов, А. Письменна, М. Черепанін, І. Бермес, Н. Соротинська, А. Лашенко та ін.). Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, низка важливих питань щодо формування християнських православних цінностей дітей молодшого шкільного віку в умовах недільної школи у процесі хорової діяльності поки що висвітлені недостатньо. Зокрема, потребують розгляду питання діагностики цієї важливої якості.

Одним із завдань навчання церковного співу є діагностика та подальший розвиток вокально-хорових здібностей дітей молодшого шкільного віку, що передбачає виховання емоційної чуйності, уміння розуміти характер і зміст церковних творів, ідей. Тому **мета нашої статті** – прослідкувати стан сформованості християнських православних цінностей у молодших школярів в умовах недільної школи у процесі хорової діяльності.

Виклад основного матеріалу.

Діагностування (або діагностика) є надзвичайно важливим етапом педагогічного дослідження, що забезпечує розв'язання різнопланових проблем мистецької освіти шляхом фіксації, виміру й оцінки певного педагогічного явища, тим самим характеризуючи стан його сформованості. Термін «діагностика» походить від двох грецьких коренів «діа» і «гносис» і тлумачиться як «розпізнавальне пізнання». Для його реалізації в науковій літературі застосовуються всебічно обґрунтовані критерії, що слугують «мірилом» або «ознакою, на основі якої здійснюється оцінка педагогічного явища, його визначення або класифікація» [4, с. 268]. У розробці характерних ознак досліджуваного явища в педагогічних дослідженнях найбільш поширеним є підхід – від загальних до часткових критеріїв (критеріїв та їхніх показників). Саме такий підхід був узятий за основу розробки критеріального апарату діагностування формування християнських православних цінностей дітей молодшого шкільного віку в умовах недільної школи у процесі хорової діяльності.

Констатувальне дослідження здійснювалося на базі загальноосвітньої школи №16 (м. Мелітополь), недільної школи Свято-Троїцького храму (м. Мелітополь), дитячо-юнацького хору во ім'я свцм. Сергія архієпископа Мелітопольського Свято-

Троїцького храму та охоплювало (60) молодших школярів.

Завдання експерименту полягало у діагностиці загального стану сформованості християнських православних цінностей через церковний спів та частковій апробації розробленої методики діагностування означеної якості.

Складність діагностики сформованості християнських православних цінностей дітей молодшого шкільного віку у процесі хорової діяльності полягала в необхідності визначення особистісного ставлення до церковної музики, міри засвоєння знань і вмінь та оволодіння церковним співом, способами взаємодії з музичними інструментами.

У ході дослідження сформованості християнських православних цінностей дітей молодшого шкільного віку у процесі хорової діяльності використовувалися як адаптовані методики, вже апробовані іншими вченими, так і спеціально розроблені нами відповідно до завдань дослідження.

Діагностика сформованості досвіду ціннісного ставлення до церковного мистецтва здійснювалася за критеріями, пов'язаними із системою показників, через які найповніше виявляються властивості досліджуваного явища: *1) мірою мотиваційної ціле-спрямованості на формування християнських цінностей у процесі хорової діяльності; 2) усвідомленням ступеня теоретичної обізнаності з вокально-хоровими традиціями; 3) мірою здатності до жанрово-стильового виконання українських творів православної традиції.*

Виходячи зі специфіки досліджуваного явища, завдання спрямовувались на виявлення розуміння учасниками поняття «християнські цінності», церковний спів, усвідомлення його багатofункціональності; особливостей ціннісного ставлення до нього; специфіки виконання церковних творів у процесі хорової діяльності.

Діяльнісно-творчим (високим) рівнем сформованості християнських православних цінностей через хорову діяльність наділена незначна частина дітей молодшого шкільного віку (10 дітей). Вони характеризуються здатністю гнучко реагувати на зміну умов, швидку зміну поведінки; самостійною корекцією вокально-інтонаційного процесу, частими проявами адекватної самокритичності під час оцінної діяльності, що сприяє їх динамічному вокально-хоровому розвитку; системністю знань та умінь із виконання церковних піснеспівів.

Продуктивному (середньому) рівню відповідає 20 дітей. Діти, що досягли цього рівня, виявляють свідому та стійку потребу у

самовдосконаленні, спрямованість на творчу діяльність, але при цьому спостерігаються недостатнє володіння вокально-хоровими навичками і вміннями та труднощі при виконанні практичних завдань. У дітей цього рівня слід відзначити стійку самостійність та творчу активність, досить адекватну самооцінку, швидке формування прогностичних умінь і навичок, спроможність до самовдосконалення.

Репродуктивний (низький) рівень характеризує 30 дітей молодшого шкільного віку. Такі діти відзначаються недиференційованою спрямованістю самопізнання в процесі хорової діяльності, самоаналізі і самооцінки; нерозвиненістю рефлексивних умінь та навичок; низькою сформованістю вокально-хорових умінь та навичок; недостатньою мотивацією та самостійністю, відсутністю потреби у вокально-хоровому розвитку. Всі структурні компоненти виражені слабо і не взаємодіють між собою.

Встановлено, що значну частину дітей (47%) можна віднести до низького рівня, що виявляється у неглибоких та безсистемних знаннях про церковне мистецтво, стереотипності оцінних суджень, нерозвиненості образної уяви, недостатньому самостійному мисленні, не маючи знань та вмінь до вокально-хорового співу. У дітей з низьким рівнем помітний значний розрив між показниками системності знань (51%) та розумінням практичної значущості знань (41%); між показниками ґрунтовності знань (46%) та аргументованістю оцінних суджень (50%). Водночас показники середнього та високого рівнів більш-менш однорідні.

Стан сформованості мотиваційної ціле-спрямованості до формування християнських православних цінностей у процесі хорової діяльності визначався шляхом виявлення інтересу і захопленості церковним співом і вокально-хоровою діяльністю, ступеню особистісної зацікавленості в пізнанні християнських православних цінностей і національних пісенних традицій; прагнення до опанування християнських православних традицій, обізнаності з національною культурою тощо.

Для цього застосовувались такі методи і методики: тест-анкетування, бесіда, метод експертної оцінки а також частково використовувалась методика гри на музичних інструментах, адаптована до предмета нашого дослідження. Встановлено, що переважну більшість дітей (49%) можна віднести до середнього рівня. Проте показники усіх рівнів виявилися неоднорідними. Так, у дітей, яких було віднесено до середнього рівня, спостерігається розрив між рівнем

захопленості церковним співом (57%) та усвідомлення ступеня теоретичної обізнаності з вокально-хоровими традиціями (43 %). Ще більший розрив спостерігається у дітей, віднесених до низького рівня, але у зворотному напрямку: рівень усвідомлення об'єктивної значущості музичного мистецтва переважає над захопленістю церковним співом на 29 %.

Значною є кількість дітей, які недостатньо усвідомлюють суб'єктивну значущість християнських православних цінностей через церковний спів. (45%). Показники дітей, віднесених до високого рівня також є неоднорідними. Зокрема найвищим є рівень захопленості церковним співом (24%), а найнижчим – усвідомлення ступеня теоретичної обізнаності з вокально-хоровими традиціями (8%). Виявилось, що молодші школярі надають перевагу розважальній, компенсаторській та терапевтичній функціям музики, тоді як її пізнавальне значення здебільшого залишалось поза увагою учасників. Серед улюблених творів 44 % дітей обрали твори «легкої» музики, що вплинуло на загальний стан сформованості міри мотиваційної цілеспрямованості до формування християнських православних цінностей у процесі хорової діяльності.

Визначення усвідомлення ступеня теоретичної обізнаності з вокально-хоровими традиціями передбачало виявлення: 1) вміння накопичувати вокально-хорову і виконавську базу знань (історичні особливості, духовні джерела); 2) здатність реалізувати співочі уміння й навички у виконанні церковних творів (механізми звуковидобування, вокальної орфоєпії); 3) спроможність до художньо-естетичного оцінювання вокально-хорових творів.

Для цього застосовувались експертний аудиторський аналіз та участь у Богослужіннях.

Встановлено, що учасники експерименту відчують труднощі накопичувати вокально-хорову і виконавську базу знань (історичні особливості, духовні джерела), здатність реалізувати співочі уміння й навички у виконанні церковних творів (механізми звуковидобування, вокальної орфоєпії) про що свідчить значна кількість дітей з низьким рівнем (42 %) та незначна кількість дітей з високим рівнем (9 %).

Найскладнішим для більшості дітей низького рівня (32%), виявилася спроможність до художньо-естетичного оцінювання вокально-хорових творів (48 %).

Визначення міри здатності до жанрово-стильового виконання українських творів православної традиції передбачало: 1) ступінь розвитку творчої уяви та вокально-

виконавської інтерпретації відповідно до задуму автора; 2) уміння використовувати навички та вміння церковного співу у процесі хорової діяльності та презентації своїх вокальних здобутків; 3) здатність до творчого втілення у вокально-хорову діяльність.

Більшість дітей віднесені до середнього рівня (52%), що характеризується задовільним вираженням усіх показників. Великою залишається кількість дітей, з низьким рівнем, показники якого у межах від 37% до 41%. Водночас, незначною є кількість учасників з високим рівнем (9%).

За емпіричними даними, отриманими у ході констатувального експерименту, встановлено стан формування християнських православних цінностей дітей молодшого шкільного віку у процесі хорової діяльності.

До високого рівня сформованості християнських православних цінностей у процесі хорової діяльності належать (13%) учасників експерименту. Найбільшу групу склали діти з середнім рівнем формування християнських православних цінностей у процесі хорової діяльності (49%). З низьким рівнем – 38 % дітей молодшого шкільного віку.

Відзначимо, що у даних, отриманих у ході дослідження, є певні суперечності, пов'язані зі складною структурою критеріїв та їх показників; неоднозначними відповідями учасників; проведенням констатувального дослідження.

Висновки. Таким чином, діагностування стану сформованості християнських православних цінностей дітей молодшого шкільного віку у процесі хорової діяльності показало, що діти мають загалом незадовільний рівень цього процесу. Це виражається у невпевненості у своїх діях, невдоволеності виконанням церковного твору; недостатній обізнаності із поняттям «християнські православні цінності» слабкій асоціативно-образній пам'яті, невиразному бажанні проявити свої здібності. Спираючись на положення психологічної та педагогічної думки і результати аналізу констатувального експерименту, доходимо висновків про необхідність формування християнських православних цінностей дітей молодшого шкільного віку у процесі хорової діяльності через церковний спів. Вирішення зазначеної проблеми бачимо у експериментальному дослідженні педагогічних умов щодо формування християнських православних цінностей молодших школярів у процесі хорової діяльності в умовах недільної школи.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Кошмина І. В. Духовная музыка в самообразовании учителя // Проблемы

художественно-эстетической подготовки современного учителя: Сб. науч. трудов. – Иркутск: Изд-во Иркут. гос. пед. ун-та, 1997. – С. 231–232

2. Николаев Б., протоиерей. Знаменный распев и крюковая нотация как основа русского православного церковного пения. Опыт исследования мелодики и нотации русского православного церковного пения. – М., 2002. – С. 14–24.

3. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. / О. П. Рудницька. – К.: ІПППО, 2002. – 270 с.

4. Ушинский К.Д. О нравственном элементе в русском воспитании. – СПб.: тип. М.Меркушева, 1894. – 54 с.

5. православного церковного пения со стороны церковно-богослужебной. – Иосифо-Волоцкий монастырь: Новая книга, 1995. – 300 с. – С.23

6. Осенева М.С., Самарин В.А., Уколова Л.И. Методика работы с детским вокально-хоровым коллективом: Учеб. пособие для студ. муз.-пед. отд. и фак. сред. и высш. пед.учеб. заведений. – М.: Академия, 1999. – 224 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Майба Ольга Костянтинівна – аспірант Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, викладач диригентсько-хорових дисциплін, концертмейстер училища культури, регент дитячо-юнацького хору во ім'я свщм. Сергія архієпископа Мелітопольського Свято-Троїцького храму (м. Мелітополь).

Наукові інтереси: становлення і розвиток церковного хорового мистецтва та музично-педагогічної освіти в Україні.

УДК 7.011+37.01

ТЕАТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Олена НАДУТЕНКО (Кіровоград)

Постановка проблеми. Творча особистість, здатна до самореалізації в умовах сучасного динамічного життя, немислима без естетичної, зокрема й художньої, культури. З її наявністю та рівнем сформованості пов'язані духовність, інтелігентність, творча спрямованість і натхненність людини в різних видах діяльності. Сенситивними для естетичного розвитку є дошкільний та молодший шкільний вік, що зумовлює актуальність проблеми формування різних елементів художньої культури у дітей саме цього віку. Оптимальність її розв'язання передбачає введення у педагогічний процес різних форм, методів і засобів навчання і виховання, які сприяють розвитку в дітей здатності до творчості, креативного мислення, художньої імпровізації, переконливості виконання творів, сценічної витримки тощо. Одним із таких засобів варто вважати театралізацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Художнє виховання окреслене в педагогіці як процес впливу на учнів засобами мистецтва для формування у них розуміння прекрасного, любові до мистецтва, вміння одержувати від нього насолоду. У теорії художньої культури та її формування досліджувались лише деякі педагогічні аспекти, які описані в працях Д. Кабалецького, Б. Неменського, у програмі з художньої культури О. Щолокової, у концепціях професійної підготовки майбутнього вчителя О. Рудницької та

Г. Тарасенко, у моделі духовної культури А. Мусурманової.

На думку більшості педагогів, саме мистецтво покликане задовольняти одну з найвищих потреб людини – художню, яка інтегрує інтелектуальні, емоційні та моральні потреби. Цим проблемам присвячені окремі праці Б. Ананьєва, В. Асмуса, Л. Виготського, О. Запорожця, І. Зязюна, Л. Левчук, П. Симонова, В. Сухомлинського та ін. Вони досліджували особливості художнього сприйняття, уяви, образного мислення, розвитку емоційно-чуттєвої сфери особистості дитини.

Разом з тим, досліджень, які розкривали б специфіку застосування театралізації в процесі художнього виховання дітей, недостатньо. З'ясуванню її особливостей на практично-виконавському рівні присвячена діяльність режисерів-постановників та мистецтвознавців, таких як К. Станіславський, В. Немирович-Данченко, М. Кнебель, П. Єршова. Відсутність в українському мистецтвознавстві та педагогіці мистецтва системних методологічних досліджень в галузі застосування театралізації в педагогічному процесі та визначення її ідейно-художнього впливу на дитину зумовила завдання й мету даної статті.

Метою статті є виявлення можливості застосування театралізації як засобу формування художньої культури дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах музичної школи, визначення